

УДК 323.234:004.04

Received 04 July 2017

Received in revised form 11 August 2017

Accepted 18 September 2017

Константинівська А.К.

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

ЕЛЕКТРОННА ПЕТИЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН

В останні роки, інформаційно-комунікаційні технології стали джерелом для демократичних інновацій та розвитку політичної системи різних країн світу. Електронні петиції є одним з найефективніших інструментів електронної демократії, адже інші електронні дискусійні платформи не дають таких швидких та надійних результатів. Петиції дозволяють привернути увагу влади до проблемних питань у суспільстві, виразити невдоволення щодо прийнятих нормативно-правових актів, адміністративних рішень виконавчої влади або її без діяння; сформулювати погляди, щодо результатів окремої державної політики. У статті розглянуто загальні характеристики електронних петицій, їх типологію; визначено вплив поданих електронних петицій на державну політику; умови й критерії успішного електронного клопотання та мотивації громадян користуватися інструментом електронної петиції.

Ключові слова: електронна демократія, електронні дискусійні платформи, інформаційна система, державна політика, громадська думка

Константиновская А.К., Электронная петиция как эффективный инструмент политического участия граждан

В последние годы, информационно-коммуникационные технологии стали источником для демократических инноваций и развития политической системы разных стран мира. Электронные петиции являются одним из самых эффективных инструментов электронной демократии, ведь другие электронные дискуссионные платформы не дают таких быстрых и надежных результатов. Петиции позволяют привлечь внимание властей к проблемным вопросам в обществе, выразить недовольство относительно принятых нормативно-правовых актов, административных решений исполнительной власти или ее без действия; сформулировать взгляды, по результатам отдельной государственной политики. В статье рассмотрены общие характеристики электронных петиций, их типологию; определено влияние поданных электронных петиций на государственную политику; условия и критерии успешного электронного ходатайства и мотивации граждан пользоваться инструментом электронной петиции.

Ключевые слова: электронная демократия, электронные дискуссионные платформы, информационная система, государственная политика, общественное мнение

Konstantynivska A.K., Electronic petition as an effective tool for political participation of citizens

In recent years, information and communication technologies have become a source for democratic innovations, for example, the submission of electronic petitions by citizens allows drawing the attention of the authorities to the problem issues in society. These tools of e-democracy allow us to improve defined forms of traditional democracy and to maintain a systematic dialogue between the authorities and society. Electronic petition is one of the most effective tools of e-democracy, because other electronic discussion platforms do not provide such fast and reliable results. Petitions allow us to express dissatisfaction with the law passed or proposed by parliament, administrative decisions of the executive power or absence of urgent actions; express views on the results of a

separate state policy. The uniqueness of petitions lies in the fact that the initiative takes place from the «bottom» of civil society to the «up» of authorities, government should only provide a platform for this. The additional benefits of using electronic petitions are the stimulation of increased interest in various state issues; publicity of their consideration, which creates a sense of solidarity in the community during the execution of a civil obligation. This tool extends the powers of citizens, further legitimizes actions of state authorities by explaining the impact of government policy on public life, maintaining close interaction between citizens and elected officials, and increasing responsibility and accountability of the government. The main purpose of the study is to analyze tool of electronic petitions, to determine its efficiency and applicability, investigate general factors influencing on motivation of signing petitions. Article deals with the general characteristics of electronic petitions, their typology; also the influence of submitted electronic petitions on the state policy is determined; defined the conditions and criteria for a successful electronic petition and motivation of citizens to use the electronic petition tool.

Keywords: e-democracy, electronic discussion platforms, information system, state policy, public opinion

Постановка проблеми. Дослідники визначають, що електронні петиції є найефективнішою та найпопулярнішою формою електронної участі [2]. Петиція - це індивідуальна або колективна скарга, щодо стану поточних подій у державі або реакція на державну політику. Електронні петиції надають більший ступінь взаємодії ніж традиційний механізм звернення, дозволяючи підписантам стежити за статусом петиції, отримувати повідомлення про перебіг, щодо подій та прогресу розгляду, брати участь у дискусіях стосовно розгляду петиції. Унікальність петицій полягає в тому, що ініціатива відбувається знизу-вгору, держава має лише забезпечити платформу для цього. Додатковими перевагами використання електронних петицій є стимуляція підвищеного інтересу до різної державної проблематики; публічність їх розгляду, що створює почуття солідарності у громаді під час виконання громадянського обов'язку. Інструмент розширює повноваження громадян, додатково легітимуює дії державних органів влади через пояснення впливу урядової політики на громадське життя, підтримує тісну взаємодію між громадянами та обраними представниками влади, підвищує відповідальність та підзвітність уряду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями електронних петицій, їх типологією, загальними характеристиками, динамікою розгляду, впливом на державну політику, факторами, що призводять до успі-

ху електронних петицій займалися: С.Гейл, Т.Елліман, Т.Йассері, К.Йохансен, Р.Лінднер, П.Панагіотопулос, Дж.Шмідт. Проблеми «центру-периферії» у віртуальних спільнотах вивчали: Е.Андуїза, А.Галлего, Дж.Ніелсен, М.Цантійоч [8,15]; причини та мотивації участі у підписанні електронних петицій досліджували: К.Ваккарі, Р.Лінднер [19,12]; вплив попереднього досвіду на підписання петицій розглядали у своїх дослідженнях: Й.Аргуелло, Б.Батлер А.Йеов, С.Фарай, [9,21].

Мета статті. Метою статті є проаналізувати інструмент електронних петицій, визначити його ефективність та можливості застосування, дослідити фактори, що впливають на мотивацію підписання петицій.

Виклад основного матеріалу. Інструменти електронної демократії дозволяють удосконалити форми традиційної демократії та підтримувати систематичний діалог між державною владою та громадянським суспільством. Звичайне звернення громадян, за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, дозволяє суттєво підвищити ефективність взаємодії громадянського суспільства з органами державної влади. Питання електронних петицій в Європейському Союзі регулюється відповідним міжнародним законодавством, зокрема Рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи від 18 лютого 2009 р. [17]. Відповідно до правового акту,

електронна петиція – це індивідуальне або колективне звернення громадян, що подається в органи державної влади в електронній формі. Також, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи визначають основними функціями петицій: залучення громадян до процесу прийняття державних рішень, встановлення комунікації між владою та суспільством, здійснення контролю держави з боку громадянського суспільства. На сьогодні, використання електронних петицій широко поширене у всьому світі, зокрема в США, Великобританії, Австралії, Німеччині, Австрії, Нідерландах, Франції, Іспанії, Норвегії, Швеції, Естонії, Угорщині та Україні [1,7]. В залежності від країни, можна виділити наступні критерії типології електронних петицій:

- суб'єкт ініціативи (фізична/юридична особа, колективне звернення);
- наявність обмежень для ініціатора петиції (вік, громадянство);
- методи ідентифікації (електронна пошта, інтернет-банкінг, ID-картка, номер телефону);
- адресати петиції (Президент, Парламент, Уряд, органи місцевої влади);
- суб'єкти розгляду (органи державної влади, спеціальні служби та комітети);
- строки збору підписів;
- необхідна кількість підписів для розгляду петиції;
- інструменти збору підписів (сайти органів державної влади, незалежні електронні платформи, сайти громадських організацій, спеціально створений державний сайт).

Електронні петиції – це доступний та прозорий інструмент, що дозволяє громадськості ініціювати проблемні питання, відкриває можливості залучити широке коло громадян до вирішення проблеми та передбачає оперативний розгляд питання[7]. Електронні петиції є результатом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, в тому числі, в системі горизонтального державного управління та вертикальної взаємодії державної влади з громадянами. Електронна петиція завжди має публічний характер, тобто текст клопотання має бути опублікований

у повному обсязі на сайті збору підписів. У цьому випадку, інформаційно-комунікаційні технології, під час використання інструменту електронної петиції, дозволяють розпочати відкритий діалог з владою за спрощеною процедурою, економлячи ресурси, в першу чергу часові. Електронні петиції дозволяють владі визначити пріоритетні проблеми, що турбують громадянське суспільство, також новий інструмент дозволяє проводити консультації з широким колом груп інтересів, а головне надавати зворотній зв'язок громадянам щодо ключових питань політики [13, 16].

Окремою темою необхідно розглянути методологію застосування інформаційних технологій під час процесу подачі петицій. Процедура має бути доступною зручною та ефективною. Електронні петиції сприяють залученню груп громадян які є малоактивними в громадському житті, але успішний попередній досвід може заохотити громадян. До таких груп найчастіше відносять молодь, людей з інвалідністю, меншин, що активно не залучені в політичний процес. Зазвичай на сайті розміщена інформація про вимоги до змістовної частини петиції та до формальних вимог подачі та реєстрації.

На електронних платформах (онлайн-порталах) подачі електронних петицій можна виділити «користувачів-лідерів» або «користувачів-ініціаторів» з активною політичною позицією, що беруть участь у великій кількості ініціатив або самі продукують ідеї та пропозиції, при цьому, об'єднуючи навколо себе віртуальну спільноту, заохочують до активних дій інших учасників, зокрема у підписанні петицій. Зазвичай, саме від «користувачів-лідерів» залежить життєздатність віртуальних спільнот, а як наслідок електронних платформ (онлайн-порталів). Саме такі учасники, суттєво впливають на думку громади й саме з ними ведуть переговори представники влади, залучаючи до обговорення та розгляду ініційованих питань. Якщо «користувачі-лідери» утворюють центр віртуальної спільноти, то інші учасники електронної платформи є її периферією. Користувачів периферії можна схарактеризувати, як малоактивних,

але вони готові підтримати ініціативу, яка їх цікавить [15]. Такий нерівномірний розподіл не є унікальним випадком для використання інструменту подачі електронних петицій, загальна громадська участь також розподілена нерівномірно на активістів та пасивних користувачів [8].

Аналізуючи портрет середньостатистичного підписанта електронних петицій та їх мотивацію брати участь, ряд вчених визначили, що зазвичай це чоловіки середнього віку [18, 12]. Інші дослідження показують, що й старше покоління з високим соціальним статусом є доволі активним, оскільки відчуває свою впливовість на політичне життя. Дослідники вивчали причини такого розподілу, що люди з більшим соціальним та матеріальним статусом більш схильні до громадської активності, причиною цьому є внутрішнє відчуття більшого впливу на політичне життя, тих хто знаходиться на верхніх щаблях соціально-економічних сходів [19]. Раніше це пояснювалося тим, що багаті люди мають вищий рівень освіти, тому краще розбираються у державних справах, володіють необхідними навичками та компетенціями, мають кращий доступ до інформації та що важливо знаходяться в подібному середовищі, яке готове їх підтримати. Зараз поширеною є тенденція, що пенсіонери та безробітні підписують більше петицій, оскільки одним з найважливіших ресурсів, що впливають на політичну активність є наявність вільного часу [14].

Також суттєво впливає попередній досвід підписання петицій, позитивний суттєво збільшує ймовірність підписати клопотання знову, негативний, навпаки посилює розчарування у новому інструменті взаємодії. Ряд дослідників аналізували динаміку участі громадян у підписанні петицій, так, А.Йеов, С.Фарай та С.Джонсон визначили, що нові користувачі електронних порталів починають з простих переглядів попередньо підписаних петицій та історій успіху [21], а далі з розширенням своїх компетенцій, рухаються до складніших завдань, як підписання петицій, їх адвокація та ініціатива власних звернень. Важливо, щоб такий рух був підкріплений позитивним досвідом на кожному з етапів. Й.Аргуелло та Б.

Батлер довели, що відповіді на петиції, збільшують ймовірність повторних публікацій нових звернень, а вже наявна суттєва кількість підписів під петицією суттєво збільшує вірогідність підписання іншими користувачами [20, 9]. С.Бермудез, Дж.Брігт, Ж.Пілет, досліджували умови для участі у підписанні петиції та граничну кількість людей яка сприяє долученню нових учасників. Взірцевим прикладом стало дослідження бельгійського сайту петицій lapetition.be. за період з 2006 по 2015 роки. Проаналізувавши понад 15 000 електронних петицій та 4 мільйони підписів під ними було виявлено, що 73 відсотки користувачів підписали лише одну петицію, протилежно 0,1% користувачів підписали понад 100 петицій. Загальним висновком роботи стало те, що чим більше підписів під петицією, тим ймовірнішим є її успіх, адже широка підтримка полегшує процес адвокації [10].

Цікавим прикладом електронної подачі петицій є Німеччина, де усі охочі (громадяни, іноземці, юридичні особи) можуть подати клопотання до Бундестагу в електронній формі. Передові технології дозволили запустити на сайті Парламенту просту та потужну онлайн-платформу ePetitionen для подачі електронних заяв. Механізм подачі є таким, що спочатку автор-ініціатор (після попередньої реєстрації) має зареєструвати текст петиції, далі звичайні користувачі можуть підписати петицію вказавши своє прізвище, ім'я та адресу електронної пошти. Після збору необхідної кількості підписів (50 тисяч підписів), спеціальний комітет з питань роботи над петиціями направляє петицію до профільного органу (зазвичай це міністерство), який і займається розглядом клопотання. Якщо звернення було надіслане не за адресою, німецький Парламент надсилає петицію до профільного органу, повідомивши про це заявника. На основі відповіді від профільного міністерства Комітет формує свої висновки та рекомендації. Часто, після розгляду петиції, Бундестаг може коригувати та змінювати законодавство, або просто розглянути питання на пленарному засіданні. Бундестаг зобов'язаний провести громадські слухання в Парла-

менті, якщо петиція набрала понад 50 тисяч підписів[12,18].

Досліджуючи міжнародний досвід, визначено, що в різних країнах різняться вимоги щодо строків, кількості та порядку збору підписів, його модерації, суб'єктів розгляду, змісту та наслідків прийнятих рішень, однак, загальний механізм є відносно однаковим. Важливим питанням є різниця між подачею петицій до парламенту та уряду, адже петиції можуть коригувати порядок денний та змінювати державні політики. Наприклад, у Канаді, Австралії та Великій Британії основна відповідальність за розгляд та вирішення петицій покладають на уряд, а в Іспанії, Угорщині та Німеччині на парламент [7].

Звертаючись до вітчизняного досвіду, то питання подання електронних петицій до органів державної влади та місцевого самоврядування регулюються Законом України від 2 жовтня 1996 року «Про звернення громадян» (зі змінами 2015 року) [3] та Указом Президента України від 28 серпня 2015 року №523/2015 «Про порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України» [6]. В українському законодавстві передбачена подача електронних петицій, як групова форма звернення громадян до органів державної влади з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, через офіційний веб-сайт органу [3]. Основними функціями електронних петицій є сприяння участі громадян в державних справах, покращення взаємодії й комунікації між органами державної влади та громадянським суспільством. Однак, не дивлячись на те, що електронні петиції законодавчо закріплені, як найбільш зручний та інтерактивний інструмент для взаємодії громадян з органами влади на державному та місцевому рівнях [7], не всі дослідники поділяють такий оптимізм. Наприклад, С. Закірова та А. Крижановська [2, 4] відзначають, що не дивлячись на позитивні зміни, в Законі України «Про звернення громадян» детально не прописані механізми розгляду петицій органами державної влади та його можливі наслідки, також нормативно-правовий акт не визначає інструменти та ресурси вирішення проблем,

що будуть підняті у петиції. Тут, варто відзначити, що петиції носять виключно консультативний характер і не зобов'язують органи державною влади до імперативних дій.

Повертаючись до українського законодавства, електронна петиція може бути направлена для розгляду до Президента України, Уряду, Верховної Ради України, інших органів державної влади та місцевого самоврядування. В петиції можуть бути розкриті реалістичні та суспільно значущі зауваження, скарги та пропозиції громадян до влади [2], однак заборонено закликати до повалення конституційного ладу, ставити під сумнів територіальну цілісність України; займатися пропагандою війни, насильства, розпалювання міжетнічної, релігійної та іншої ворожнечі, закликати до вчинення терористичних актів, порушення прав і свобод людини, принижувати честь і гідність громадян.

Аналізуючи інтерфейс української веб-платформи електронних петицій, а саме сайти Верховної Ради та Адміністрації Президента, то він є достатньо простим та доступним, що дозволяє громадянам оперативно висловити питання які їх хвилюють. Створення Інтернет-платформи електронних петицій стало потужним сигналом від влади, що вона готова дослухатися до проблем громадян. Для розгляду петиції в Центральних органах державної влади (в місцевих органах межа встановлюється місцевою владою), вона має набрати на спеціальних порталах цих органів, протягом 2 місяців 25 тисяч підписів [1]. Відповідно до вітчизняного законодавства [6] в петиції має бути викладено суть клопотання, ПІБ автора, адреса електронної пошти (в залежності від органу влади, портал може запитувати інші дані, наприклад поштову адресу). Далі петиція проходить премодерацію, реєструється в електронній системі; після чого починається збір підписів. Для підтримки (підпису) петиції, необхідно пройти реєстрацію та надати свої персональні дані (ПІБ, електронна пошта). Що стосується петицій до Верховної Ради, то після збору визначеної вище кількості підписів профільний комітет може ініціювати парламентські

слухання, із запрошенням автора петиції та зацікавлених сторін; розробити необхідний законопроект спрямований на вирішення піднятих проблем або направити петицію до органу виконавчої влади, який зможе вирішити проблему відповідно до своїх компетенцій. За таких умов, час розгляду петиції продовжуються на відповідний термін проведення заходів з інформуванням про це автора. [2]

Важливо, що усі громадяни можуть слідкувати за процесом розгляду петиції, який відбувається протягом двох тижнів після завершення збору підписів, на відповідних офіційних сайтах органів державної та місцевої влади. Офіційна відповідь надається через три робочі дні після закінчення розгляду петиції, з можливою затримкою через проведення спеціальних заходів (парламентських слухань, досліджень, експертиз та консультацій), про що має бути повідомлений автор петиції. До питання розгляду петиції можуть залучатися усі профільні державні та місцеві органи влади, представники громадських організацій та експертного середовища.

Процес подачі петицій до Президента України має деякі особливості та регулюється Указом Президента України від 28 серпня 2015 року №523/2015 «Про порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президенту України» [6]. Реєстрація електронних петицій на ім'я Президента України вимагає заповнення спеціальної форми на офіційному сайті Президента. Після попередньої перевірки, на реальність запиту та відсутність закликів до порушення законодавства, протягом двох робочих днів петицію публікують, після цього починається збір підписів. Якщо петиція не відповідає встановленим вимогам, звернення відхиляється про що повідомляється ініціатору. Президент України може вирішувати питання виключно в межах своїх повноважень, тому всі звернення, які не відповідають адресату, перенаправляються до відповідного профільного органу влади. До процесу розгляду петиції передбачено залучення експертів, представників органів державної влади та громадянського суспільства.

На усіх дискусійних майданчиках розгляду петиції може бути присутній її автор.

В офіційній відповіді на петиції зазвичай розкривається суть проблеми, пропозиція альтернатив для її вирішення та рекомендація вибору оптимального варіанту. На основі петиції можуть бути прийняті відповідні рішення Президента, кабінету Міністрів та Верховної Ради України. Результати розгляду петиції мають бути оголошені на офіційному веб-сайті, можлива публікація в засобах масової інформації органу державної влади.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи, інструменти електронних петицій є важливою платформою електронної участі громадян у державних справах. Електронні петиції виступають як перші сигнали громадської думки, допомагають інформувати про проблеми які хвилюють громаду, щодо невдоволення поточним станом речей. Для підвищення довіри громадян до нового інструменту, формат його роботи має бути абсолютно прозорим та публічним. Ефективна онлайн-модель для подачі електронних петицій вимагає того аби користувачі могли перевірити статус петиції, кількість підписів та офіційну відповідь органу державної влади. Процес розгляду має бути максимально публічним із залученням представників громадянського суспільства та експертного середовища. Щоб уникнути розчарування в інструменті електронних петицій відповідь має бути компетентною, містити у собі пропозицію шляхів вирішення проблеми з вказаними строками [5].

Широке використання електронних петицій дозволяє налагодити діалог між органами державної влади та громадянами, уможливити оперативне реагування держави та органів місцевого самоврядування на суспільні виклики та ініціативи. Як наслідок використання електронних інструментів комунікації дозволяє посилити демократичні процеси й навіть активізувати традиційні адміністративні інструменти, за допомогою яких громадяни можуть взаємодіяти з органами державної влади.

Бібліографічні посилання

1. Дерев'янку, С. Електронні петиції до органів влади України як інструмент електронної демократії. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*, №10, 2016, С. 43-53.
2. Закірова С. Ефективність системи електронних петицій в Україні: аналіз і застереження першого досвіду. *Громадська думка про право творення: інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів*. №1 (140). 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2016/1.pdf>
3. Закон України від 2.10.1996 р. № 393/96-ВР «Про звернення громадян» (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
4. Крижановська, А. С. Питання впровадження інституту електронних петицій в діяльності Президента України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*, №30, 2015, 107-116.
5. Мезенцев, А. (2016). Підходи до електронних петицій: зарубіжний та національний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*, №3, 2016, 83-87.
6. Про порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України : Указ Президента України від 28.08.2015 № 523/2015. *Офіц. вісн. України*. 2015. № 70. С. 2301.
7. Собків, Я. М. Електронна петиція як одне з інформаційних прав людини і громадянина. *Право і суспільство*, №6, 2015, 61-66.
8. Anduiza, E., Gallego, A., & Cantijoch, M. (2010). Online political participation in Spain: the impact of traditional and Internet resources. *Journal of Information Technology & Politics*, Vol. 7, №4, 356-368.
9. Arguello, J., Butler, B. S., Joyce, E., Kraut, R., Ling, K. S., Rosé, C., & Wang, X. *Talk to me: foundations for successful individual-group interactions in online communities*. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in computing systems*. 2006, pp. 959-968.
10. Bermudez, S., Bright, J., Pilet, J. B., & Soubiran, T. *Power Users in Online Democracy: their origins and impact*, 2016.
11. Böhle, K. & U. Riehm. 'E-petition systems and political participation: About institutional challenges and democratic opportunities', *First Monday*, 2013, Vol. 18, №7.
12. Lindner, R. & U. Riehm. 'Broadening Participation Through E-petitions? An Empirical Study of Petitions to the German Parliament,' *Policy & Internet*, 2011, 3(1).
13. Macintosh, A., Malina, A., & Farrell, S. (2002). Digital democracy through electronic petitioning. In *Advances in digital government*, Springer, Boston, MA. 2002. 137-148
14. Margetts, H. Z., John, P., Hale, S. A., & Reissfelder, S. Leadership without leaders? Starters and followers in online collective action. *Political Studies*, 2015, Vol. 63, №2, 278-299.
15. Nielsen, J. *The 90-9-1 rule for participation inequality in social media and online communities*. 2006, 2016.
16. Panagiotopoulos, P., & Elliman, T. *Online engagement from the grassroots: Reflecting on over a decade of ePetitioning experience in Europe and the UK*. In *Empowering Open and Collaborative Governance*. Springer, Berlin, Heidelberg, 2012, 79-94.
17. Recommendation CM/Rec (2009) 1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy): Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/6647-0-ID8289-Recommendation%20on%20electronic%20democracy.pdf
18. Schmidt, J. & K. Johnsenю. *On the Use of the E-Petition Platform of the German Bundestag*, Discussion Paper No. 2014-03, 2014, Berlin, HIIG Discussion Paper Series.
19. Vaccari, C. *Digital Politics in Western Democracies: A Comparative Study*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2013.
20. Yasseri, T., S. A. Hale & H. Z. Margetts. *Modelling the rise in internet-based petitions*, University of Oxford, Oxford Internet Institute, 2013.
21. Yeow, A., Johnson, S., & Faraj, S. Lurking: legitimate or illegitimate peripheral participation? *ICIS 2006 Proceedings*, 62.